

LEA KREININ

Budapest

Észtl szemmel a magyar megszólítási formákról

Bevezetés

Idegen nyelven tanuló ember más kultúrával kerül kapcsolatba. Az idegen nyelv a kultúra egyik létezési módja, tükrözi a nemzet világképét, hagyományait stb. Ahhoz, hogy valaki eredményesen tudjon kommunikálni az idegen környezetben, nem elég, ha jól tudja beszélni az adott idegen nyelvet, feltétlenül ismernie kell kommunikációs szokásait is. A kommunikáció eredményessége a beszédaktusok szintjén (köszöntés, kérés, bocsánatkérés, panasz, hívás, lemondás stb.) a beszélő kommunikatív szándékától, beszédpartnerre elvárásaitól és reális megnyilatkozás tartalmától függ (Allikmets 2002: 29).

A tartalmi kommunikációt mindig kíséri valamilyen relációs kommunikáció, amely érzékelteti a közlő viszonyát a közlés befogadójához (Domonkosi 2002: 5). A relációs kommunikáció lehet nonverbális (gesztusok, mimika, tekintet, térközszabályozás stb.) vagy verbális: szintaktikai és lexikai válogatás, a beszédpartnerre utalás módja stb. A kommunikációs partnerre való verbális utalás, a beszédpartner nyelvi megjelenítése az a kommunikációs eszköz, amely a legegységelműbben és a beszélő által a leginkább ellenőrizhető módon (vö. Ervin-Tripp 1997: 522) jelzi az érintkező felek viszonyát (Domonkosi 2002: 6).

A köszönés- és megszólításformák a társadalmi kapcsolatteremtés és –fenn-tartás speciális nyelvi eszközei, s mint ilyenek alapvető fontosságúak az ember számára. A megszólítással a megszólító azonban nem pusztán kapcsolatot teremt a megszólítottal – hanem annak az éppen érvényes társadalmi szokásrendnek az alapján teszi ezt, amely meghatározza a társadalmon s annak alcsoportjain (rokonság, család, egyéb csoportok) belüli hierarchiát. A megszólítás- és köszönésformák tiszteletadásra, illetőleg – a partnerrel szembeni – érzelmek kifejezésére is szolgálnak (Kiss 2002: 269).

A megszólítást (angolul *address forms, terms of address*, észtül *kõnetamine, pöördumine*) Trudgill úgy értelmezi: „az a szó vagy kifejezés, amelyet társalgásban, levélben, összejöveteleken stb. mások megszólítására használnak. Ez lehet névmás mint pl. a *te*, cím mint az *uram*, név mint a *János* vagy a *Kovács úr* és olyan becéző vagy egyéb kifejezés mint a *drágám, haver, öreg* stb”. (Trudgill 1997: 50).

Friederike Braun (1988) megkülönbözteti a megszólítás névmási, igei és névszói formáit, sőt egy új szempontot bevezetve különbséget tesz a megszólítás szintaktikailag kötött és szabad formái között is (kötött formák: rag, jel, mondatrész; szabad formák: önálló, vokatívuszi megszólítások). Az igeragozásban megmutatkozó megszólítás mindig kötött, a névszói általában szabad, a névmási megszólítás kötöttsége azonban a nyelv sajátosságaitól és a szövegbeli helyzettől is függ (Domonkosi 2002: 22).

Antonyina Guszkova két csoportba osztja a megszólításokat: a tulajdonképpeni (vocativus értékű) megszólítási formák és a szorosabb értelemben vett személyes névmások (*te, ti*), valamint a személynévmásszerű megszólításformák (*ön, maga, kegyed* stb.) Ez utóbbiakat udvariassági névmásoknak nevezi (Guszkova 1981:10).

Kiss Jenő (2002: 269) szerint a tiszteletadási formák választását és használatát meghatározó legfontosabb tényezők:

- a partnerek neme: bácsi, néni, Nagyné, Kovács úr, uram, asszonyom, hölgyem, srácok, fiúk, lányok stb.
- életkora: bácsi, néni, bátyám, néném, húgom, kisasszony, fiatalember stb.
- az ismertségi fok: bácsi, néni, úr, barátom, öcskös, aranyom, kedvesem, édesem stb.
- a rokonsági fok: anyu, apu, mama, papa, édesanyám, édesapám, fiam, lányom, fiacskám, keresztmama, sógor stb.
- a társadalmi állás, végzettség: igazgató úr, tanító néni, doktor úr, plébános úr, tisztelendő úr, miniszterasszony, kollegina stb.
- családi állapot (csak nőkre vonatkozólag): Nagyné, asszonyom, kisasszony, kocsmárosné stb.

A köszönés- és megszólításformák körében a nyelvjárási területeken is egységesülésnek vagyunk szemtanúi, amely az országos méretű egységesülési tendencia része (gondoljunk a tegezés terjedésére s bizonyos újabb udvariassági formák térhódítására). Hátterük egyrészt az urbánus szemléletmód falvakban való terjedése, másrészt pedig a képes-hangos tömegtájékoztatás nagy egységesítő hatása (Kiss 2002: 276).

Ma az udvariassági nyelvi formák rendszere a korábbihoz képest kötetlenebb, bizonytalanabb, egyszersmind azonban fogékonyabb is az új iránt (Kiss 2002: 277).

Az észtl tanuló magyaroknak az észrt megszólítások nem okoznak ilyen nehézséget, könnyen találhatnak megfelelő formát: ha idősebb, magasabb rangú vagy ismeretlen személy az illető, vagy hivatalos beszédshituációról van szó, akkor magázni kell (*teie*, személyes névmás, többes szám, 2. személy), ha fiatal és egyenrangú a beszédpartner, vagy felajánlja, hogy tegeződjének, akkor tegezni kell (*sina*, egyes szám 2. személy). Ez a legtöbb európai nyelvben hasonlóképpen van, és a latinból ered (francia: *tu-vous*, orosz *ты-вы*, finn

sinä-te stb.). Teljesen idegen viszont az észteknek a magyar nyelvben lévő bonyolult és sok árnyalatot kínáló megszólítási rendszer. Az indirekt megszólításokat és személytelen igés szerkezeteket nem is tudjuk használni.

Az észti társadalomban kb. tíz évvel ezelőtt – részben finn hatásra és a társadalmi változásokkal összefüggően – elkezdődött a tegezés terjedése.

Roger Brown és Albert Gilman a megszólító névmások történetének tanulmányozása során érdekes megfigyelésre jutott: a társadalmi és ideológiai változásokkal mindig együtt jár a névmáshasználat normáinak a változása, és ez a világ nyelveinek többségére jellemző. Egy mozgásban lévő társadalomban a megszólítási válságok gyakrabban fordulnak elő, mint egy statikusban (Guszkova 1981: 29). Saját tapasztalataimból is azt mondanám, hogy a magyar társadalomban ugyanez a folyamat megy most végbe. Domonkosi (2002: 208) szerint a 35 éven aluli magyarok által használt megszólítási rendszerben a tegezés változatainak a korábbinál meghatározóbb szerepe lehet: kifejezhetnek ugyanis a bizalmasságon kívül azonos rangúságot, sőt tiszteletet is. A távolságtartó, hivatalos megszólítások szerepvesztésének egyik oka a személyközi viszonyok többségének szolidaritásorientálttá válása, vagyis az, hogy a személyes kapcsolatokban egyre kisebb szerepe van a pozíció, a rang nyelvi megjelenítésének (Domonkosi 2002: 216).

A magyarban mind a mai napig viszont nem alakult ki olyan általános jellegű, neutrális udvarias megszólítás, mint legtöbb európai nyelvben, pl. angol: *you*, francia: *vous*, német: *sie*, orosz *вы*, finn *te*, észt *teie*.

Az észt *teie*-nek 5 megfelelője van a magyarban: *ti, ön, önök, maga, maguk*.

A megszólítások soros kapcsolatban vannak a köszönésekkel, amelyek rendszere és használata összefonódik a megszólításokéval, és ettől függ.

Domonkosi szerint (2002: 207) a magyar megszólítási rendszer tizenhat eltérő társadalmi jelentésű kimeneti lehetőséget tartalmaz.

Dolgozatomban a magyar megszólítások sajátos rendszeréről és az észt nyelvtanulók nehézségeiről adok áttekintést. Saját tapasztalataimból tudom, hogy az ember már jól beszélheti a magyar nyelvet, de – főként ha külföldön tanult magyarul – egyszerű beszédsszituációban is nagyon bizonytalanná válik, amikor el kell döntenie, hogyan szólítsa meg beszédpartnerét. Hozzá lehet még tenni, hogy a magyarok közül is sokan bizonytalanná válnak, nem tájékozodnak ebben a bonyolult és sok lehetőséget kínáló rendszerben. Vajon a fiatal boltosnak illik-e tegezni vásárolni óhajtó kortársát? Az idősebb embereket viszont gyakran lebecsizzák, -névizik (versus: uram, asszonyom) (Del Medico 2002: 23).

Készítettem egy észt nyelvű kérdőívet, amelynek kitöltésében kilenc észt egyetemista vett részt. Mind a kilenc nő, 22–26 évesek, magyarul 1,5–6 évet tanultak, 2–26 hónapig vannak Magyarországon. Öt diák az ELTÉ-n tanul, négy pedig a Balassi Bálint Intézetben.

Dolgozatom célja kideríteni, mennyire okoz nehézséget a megfelelő megszólítási lehetőség megtalálása, ismerik-e a magyar megszólítási rendszert, és milyen megszólításokat használnak a leggyakrabban.

1. A magyar megszólítások rendszere

1.1. Direkt névmási megszólítások. Tegezés-magázás

1.1.1. Tegezés

A tegezés a társas érintkezésnek régi, természetes formája, ami még a 16. századig általános volt. A tegeződés akkor olyan „demokratikus” beszédmód volt, hogy a különböző rangú, társadalmi helyzetű emberek a nem- és korkülönbség ellenére is tegeztek egymást (Guszkova 1981: 27). Amikor az általános tegeződést felváltotta a magázás, akkor az utóbbi a tisztelet, távolságtartás kifejezésének egyik módja, az emelkedett udvarias megszólítási eszközöknek egyike lett. A magázás kialakulásával és elterjedésével a tegeződés használati köre jelentősen szűkült. Az általános közép-európai szokásoknak megfelelően egyrészt a közeli baráti, bizalmas viszony, bensőséges kapcsolat kifejezésére kezdett szolgálni (Guszkova 1981: 27). Voltak időszakok, amikor a szülőket, idősebb testvéreket és rokonokat is magázni volt szokás. Még 20. század közepén magázták a gyermekek a szüleiket. A családon belüli kölcsönös tegeződés szokása a magasabb iskolai végzettségűek körében jelent meg először (Domonkosi 2002: 72). Most már egyre jobban terjed a tegeződés az egész társadalomban. A középiskolákban a II. világháború után vált általánossá az, hogy a tanárok tegeznek a diákokat (Domonkosi 2002: 120). Az utóbbi időkben egyre gyakrabban lehet tapasztalni a tegezést az élet minden területén: TV-reklámokban, interneten stb. (pl. *A döntés a Te kezében van.* – egy nyomtatott fogamzásgátló-reklámból).

A névmást név nélkül, tehát csak *Te!* formában nagyon gyakran lehet hallani a mai beszédnyelvben, főleg amikor a fiatalok egymással beszélnek. Pl. *Te, mi a véleményed?* Ezt a megszólítást Guszkova (1981: 39) udvariatlannak tartja, ami csak a szűkebb baráti vagy családi körben elfogadható. Vocativusként is azonban mind az írott mind a beszélt nyelvben viszonylag gyakran fordul elő (Guszkova 1981: 40).

1.1.2. Magázás, önözés: *Maga és ön*

A *maga* névmás keletkezéséről azt feltételezik, hogy bizonyára az *ő maga* kapcsolatból szakadt ki. A *maga* szó a *mag* főnévből származik, ennek a birtokos személyragos alakja (Guszkova 1981: 25). Az *ön*-t az általánosan elfogadott vélemény szerint Széchenyi István ajánlotta és terjesztette el a 2.

személy udvarias megszólítására 1828-ban (Guszkova 1981: 25). Mind a kettő a 3. személyű udvariassági névmások közé tartozik. De mégsem egyformák. A Nyelvi illetan ezt írja: a *maga, maguk* „Hasonló korú személyek egymás közti udvarias, bizalmas, nem tegező, közvetlen – olykor közvetett – megszólítása, említése, nemre való tekintet nélkül. Rendszerint más megszólítással együtt használatos”. Az *ön*-ről és az *önök*-ről pedig ezt: „Választékos, hivatalos – és egyúttal távolságtartó – megszólítási forma beszéd, előadás, nem tegező viszony esetén... Udvariasabb, ha egyéb megszólításokkal, megnevezésekkel együtt használjuk” (Kiss 2002: 237). Az *ön* használata tekinthető normának elsősorban a hivatalos nyelvben, valamint a bemondók és diplomaták nyelvében (Guszkova 1981: 47). Domonkosi szerint is az *ön* névmás használata távolságtartó és hivatalos jellegű (2002: 218). A magyar nyelvterület bizonyos részein az *ön* egyáltalán nem használatos, ott a *maga* hordozza az *ön* szerepét is, nincs tehát udvariatlan mellékjelentése. A társadalom bizonyos felső rétegeiben annál inkább, s a *magá*-hoz kapcsolódik ezen kívül a ‘pórias, műveletlen’ jelentésszociáció is (Kiss 2002: 274). Domonkosi szerint (2002: 218) a *maga* névmás aszimmetrikus viszonylatokban a fölérendelt által használható forma, amit a 35 év alatti korosztály nagy része kerül.

A *Magácska* kedveskedő megszólítás, amely a régi nyelvben a férfiak részéről a nőknek szólt. A mai nyelvben az ilyen telítettségű megszólítás egyre ritkábban fordul elő. Főleg a vidéki vagy a falusi fél-értelmiségiek szájából halljuk ezt a fiatal nőknek szóló, most is gáláns-kedveskedő formát (Guszkova 1981: 50).

1.2. Direkt, nem-névmási megszólítások

A mai magyar nyelvben a 3. személyű udvarias beszédben nem egyenlő viszonyok esetében ehhez illő megszólítási módok és formák alkalmazhatók. Ezek egyike a névmások elkerülése, ill. a nevek és címek emlegetése, pontosabban az ezekkel való helyettesítésük. E formák általában egyirányú, legtöbbször fölfelé való használatának lényegéből következik az, hogy csak meghatározott személyekkel, ez esetben magasabban állókkal szemben alkalmazható (Guszkova 1981: 58). A kommunikációs partnerre önálló tagolatlan mondatként utalhatunk (névmásokon kívül) főnévvel, alkalmilag főnévi szerepben álló melléknévvvel és melléknévi igenévvvel, főnévi alaptagú jelzős és értelmezős szószerkezettel. Ezek a tagolatlan mondatok állhatnak önmagukban, illetve összetett mondatok tagmondataiként is. Megszólításként személynév (*Péter*) és egyéb főnév (*tanár úr, kedvesem*) is állhat. A megszólításban gyakran a tulajdonnevek, személynevek társjelölő szerepű főnevekkel egészülnek ki (*Szabó úr, Pista bácsi*) (Domonkosi 2002: 62). A főnévi megszólítások mondaton belüli használatával leggyakrabban a társadalmi

különbséget, a korkülönbséget, a nagyobb tekintélyt jelző viszony esetében találkozunk. A maga és az ön udvariassági névmásokkal összehasonlítva nagyobb távolságtartást és jelentősebb tiszteletadást fejez ki a társalgási nyelvben, és így e névmások kevésbé tisztelettudó emlegetésének elkerülésére alkalmazható (Guszkova 1981: 58).

Gyakran becéző alakban, kicsinyítőképzősek is lehetnek a nem-névmási megszólítások (*szivecském, aranyoskám*).

Az *úr* szó etimológiája bizonytalan. A magyar nyelvbe ősi örökségként talán a finnugor korból került be. Az eredeti jelentés a 'hím' lehetett, ebből fejlődhetett a 'férfi' és a 'hős' jelentés. A korai magyar jelentések szerint a szót a társadalmi hierarchia magas fokán levők megnevezéseként használták, később a címekre és rangokra jellemző értékcsökkentő jelentésfejlődés itt is bekövetkezett (Guszkova 1981: 72). Az *uram* női párjaként a társas érintkezésben az ismeretlenekkel szemben az *asszonyom* megszólítás szerepel, amelynek ugyanúgy, mint az *uram*-nak, hosszú, több évszázados múltja van a nyelvben. Az *asszonyom*-nak – némi hangulati különbséggel – szinonimája a *hölgyem* megszólítás. Többes számú alakja helyettesítheti az *asszonyom* hiányzó többes számát, pl. a *hölgyeim és uraim* formulában, mely a hölgy szó leggyakoribb előfordulásának tekinthető. A *hölgy* egyes számú vocativusi alakja, a *hölgyem* kevésbé udvarias, mint az *asszonyom* forma (Guszkova 1981: 84).

Latin nyelvből tükörfordítással vettek át mára már elavult megszólításokat, mint *Kegyelmed~Tekegyelmed* (>*Kelmed*>*Kend*), *Nagyságod* (>*Nagysád*), *Uraságod* stb. (Kiss 2002: 271, Guszkova 1981: 23). Az *úr* és az *asszony* szavaknak, amelyek német hatására keletkeztek, a magázás végleges kialakulásában fontos szerepük volt, felváltották a *kegyelmed* szót és a 3. személyű igealak használatának általánossá válását segítették elő (Guszkova 1981: 24).

Az *elvtárs/elvtársnő* (orosz *товарищ, észt seltsimees*) szó már a 19. században a munkásmozgalomban hivatalosan elterjedt (Guszkova 1981: 70), a II. világháború után a szocialista országokban kötelezővé vált, s most, a politikai változások után megint teljesen eltűnt a használatból.

1.3. A megszólítások elkerülése

1.3.1. Az indirekt megszólítások

A harmadik személyű kapcsolattartásban nemcsak névmások utalhatnak mondatrészként a beszédpartnerre, hanem – gyakran a névmások kerülését is célozva – főnevek, főnévi alaptagú szószerkezetek is. A beszédpartner ilyen megjelenítését indirekt megszólításnak nevezhetjük (Domonkosi 2002: 61). A

magyar nyelvben a névelemet nem tartalmazó indirekt megszólítások is előfordulhatnak, előttük gyakran deiktikus szerepű határozott névelő áll: *A tanárnő is eljön velünk?* (vö. Ladó 1959: 24, Domonkosi 2002).

1.3.2. A személytelen igés szerkezetek

Ezek olyan sajátos szerkezetek, amelyekben a *tetszik*, valamint a *szíveskedik* ige egy másik ige főnévi igenevével együtt fordul elő: *tetszik ismerni*, *tessék parancsolni*, *szíveskedjenek bejönni*. A Magyar grammatika a *tetszik*-et pragmatikai szerepű segédigének tekinti, amely főnévi igenévi alakkal olyan összetett igealakot hoz létre, amely alanytalan mondat főtagja (Lengyel 2000: 256, Domonkosi 2002: 203). Ezek a kifejezések – fontosságuk és gyakoriságuk mellett – azért is számot tarthatnak az érdeklődésre, mert a magyar udvarias beszéd nyelvszokását, a társas érintkezés régi nyelvi hagyományait képviselik (Guszkova 1981: 60). Domonkosi kutatásai szerint is igen fontos szerepe van az udvariassági nyelvhasználatban. A gyerekek és fiatalok nyelvhasználatában a *tetszik* kapcsolattartás élesen elválik a magázó és önöző formáktól: a 14 éven aluli korosztálynak mintegy 90%-a kizárólag ezzel a formával fordul a tanáraihoz és az ismeretlen felnőttekhez. A magázó és önöző formák csak 14–16 éves korban jelennek meg nagyobb számban (Domonkosi 2002: 203). Nagyon gyakran a *tetszik* igét nem logikusan használják: *Meg tetszett betegedni?*

A *méltóztatik*, *kegyeskedik* igék – szintén csak egy másik ige főnévi igenevével együtt – kizárólag tréfás, kedélyes, ill. rendkívüli ünnepélyes beszédben fordulnak elő a mai magyar nyelvben (Guszkova 1981: 63).

2. A magyar megszólítások észt megfelelői

Az adatok elemzése előtt röviden összefoglalom az észt bináris megszólítási rendszer mai magyar megfelelőit:

Észt	Magyar	
sina	<i>te</i> (+személyes névmás nélküli tegezés)	tegezés
	<i>ti</i>	
teie	<i>ön, maga</i> <i>X asszony / úr;</i> <i>X néni / bácsi stb.</i> <i>indirekt megszólítások</i> <i>személytelen igés szerkezetek</i>	magázás

1. táblázat. Az észt sina-teie magyar megfelelői

Mennyire ismerik a magyar megszólítási formákat?

Az első kérdéscsoport (1–2 kérdés) arra vonatkozott, hogy mennyire ismerik a magyar megszólításokat és milyen megszólításokkal találkoztak már a magyar órákon. Az első kérdésben arra kellett válaszolni, mely formák ismerősek az alábbiak közül, és kihez lehetne ezekkel fordulni.

Viszonylag ismeretlenek voltak az észt egyetemisták számára a következő, a magyarok mindennapi nyelvhasználatában is nagyon ritkán előforduló megszólítási formák:

magácska (6 nem válaszolt. A válaszok között: öreg férfi nőt (1), szerető férfi a szerelmét (2) szólíthatja így); *kegyed* (6 nem válaszolt, a válaszoltak között: régies (1), régies tegezés (1), magázás nagyon jó barátok között (1)); *elvtárs* (3 válaszolt: régies (1), a szovjet időkben használták, az észt *seltsimees* megfelelője (2)).

Ezeket a megszólítási formákat további összevetéséből kihagytam.

A többi formát mind a magyar órákon ismerték meg.

Az alábbi táblázatból kiderül, hogy milyen körülmények között használnák az észt tanulók ezeket a formákat:

	Ugyanilyen vagy fiatalabb barátnak / jó ismerősnek	Ugyanilyen vagy fiatalabb idegennek	Egyenrangú- nak vagy alacsonyabb rangúnak	Idősebb (idegennek)	Magasabb rangúnak (főnök, ügyfél, tanár)	Szóbeli / írásbeli hivatalos megszólítás
te	9	6	2			
Ön		2	1	8	8	2
Maga		1	3	3	4	2
kedves X (úr/asszony)				2	3	5
tisztelt X (úr/asszony)				1	4	8
Uram			1	6	2	4
Asszonyom			1	6	2	4
Hölgyem				6	1	1

2. táblázat. A magyar megszólítások lehetséges használata különböző esetekben

A *néni/bácsi* megszólítást középkorú, vagy idősebb jó ismerős, vagy rokon (szomszéd, rokon, anyós-após) esetén (7), vagy gyerekek megszólításaként felnőttek felé (2) tartották megfelelőnek.

A további lehetőségek közül csak kettőt tudtak említeni: az indirekt

megszólításokat, pl. *Éva jön-e velünk?* (1), és *kisasszonyt* (2).

Ha összehasonlítjuk az *ön* és a *maga* használatát, azt lehet mondani, hogy nagy különbség nem akad a használat terén, mind a kettőt hivatalosnak tartják, de ugyanakkor fiatalabb idegenekhez is lehet így szólani. Az *Ön* megszólítást viszont többen jelölték magasabb rangú, vagy idősebb ember megszólítására.

A *Tisztelt X* megszólítást többen is hivatalosabbnak tartották, mint a *Kedves X* megszólítást.

Milyen konkrét helyzetekben hallották a magyar megszólítási formákat?

A 8–11. kérdés konkrét szituációkról szólt. A 3. táblázat azt mutatja, mit tapasztaltak az észti diákok akkor, amikor őket szólították meg.

Hogyan szólítják:	Tegezés (névmás nélkül is)	magázás		Megszólítás elkerülése	név szerint (magázás)	(kedves) hölgyem / asszonyom	más
		maga	ön				
Barátok	9					1	
Tanárnők	5	5	5	2	1		
Tanárok	5	3	6	2		1	1 (kollegina)
Fiatalkiszolgálónők	7		4				
Fiatalkiszolgálók (férfi)	6		5				1 (csókolom)
Idősebbkiszolgálónők	4		8				
Idősebbkiszolgálók (férfi)	3	1	6			3	2 (csókolom; kisasszony)

3. táblázat. A magyarok által az észti diáklányokra vonatkozó megszólítások

Ebből a táblázatból látszik, hogy a barátok között csak tegeződést tapasztaltak az észti diákok. (az egyetlen kivételes eset: *kedves hölgyem*, valószínűleg szándékos tréfálkozás). Ugyanúgy általános a tegezés ezek szerint mind a magasabb, mind az alacsonyabb társadalmi pozícióban lévő, mind a fiatalabb, mind az idősebb emberek részéről. Érdekes, hogy míg a tanárok és a tanárnők tegezési aránya ugyanaz (sajnos, kérdőívemben nem kérdeztem rá a tanárok életkorára), a szolgáltató iparban inkább a fiatalok tegeznek, és lényeges különbség van a férfiak és nők között is.

Maga és ön – A tanárok és tanárnők mind a kettőt használják az észti

diákokat megszólítva, van viszont különbség nők és férfiak között: a férfiak inkább az udvariasabbnak tartott *önt* használják (6 esetben), vagy más udvarias lehetőségeket (*kedves hölgyem* 1 esetben) a diáklányok megszólításaként.

Az adatok szerint sokan használják az *önt* a szolgáltatásban. Itt is különbség van a fiatalabb és idősebb emberek között. Az idősebbek többen használják, különbség van a nők és a férfiak között is. A férfiak ezen kívül más udvarias megszólítási lehetőségeket is használnak: *kedves hölgyem*, *asszonyom*, *kisasszony*, *csókolom*.

Milyen megszólítási formákat használnak az észt diákok?

A 3–7. kérdés arról szólt, milyen megszólításokat használnak az észt diákok különböző beszédssituációkban.

	tegezés	ön	maga	X néni/ bácsi	kedves/tisztelt X X úr/asszony
jó baráttal	9				
ismeretlen, egyidős, egyenrangú emberrel	9	1			
fiatal szomszédval	9		1		
idősebb szomszédval		5		3	3
fiatal tanárral	3	7	1		1
idősebb tanárral		7	1		4
fiatal kiszolgálóval	5	3	2		1
idősebb kiszolgálóval		8	1		2

4. táblázat. Az észt diákok által használt megszólítások.

Mint a táblázatban is látható, nincs különbség a nemek között, a megszólítási forma választása függ a megszólítandó ember életkorától, a viszony közelségétől és a társadalmi pozíciótól.

Baráti viszonyban általános a tegeződés. Ugyanazt lehet mondani az ismeretlen, de egyidős és egyenrangú fiatalok (egyetemisták) megszólításáról. Fiatal szomszédval szemben is egyértelműnek tűnik a tegezés, viszont ismeretlen, egyidős, de más társadalmi pozícióban lévő emberekkel szemben (boltos, pincér stb.) megoszlik a tegezés és a magázás (3 *ön*, 2 *maga*). A fiatal tanárt viszont csak magázzák (7 *ön*, 1 *maga*).

Az idősebb emberekkel szemben egyetlen egyszer sem jelölték a tegezést, a *bácsi/néni* megszólítást csak szomszédok esetében használnák hárman az észt hallgatók közül. Bizonytalanak tűnik az *ön* és *maga* közötti különbség értelmezése. A *magát* nagyon ritkán (a táblázatban csak 6 esetben) használják az észt diákok, az idősebb emberekkel kommunikálva minden más tényezőtől (társadalmi pozíció stb.) függetlenül dominál az *ön* (31 esetben).

Összefoglalás

Azt lehet mondani, hogy a magyar megszólítási rendszert viszonylag lineárisan használják az észtek. Bár ismerik a gyakrabban használt magyar megszólítási formákat, a saját használatukban nem tesznek különbséget a férfiak és a nők megszólításában (4. táblázat). Úgy tűnik, nem ismerik az indirekt megszólítási lehetőségeket, eléggé bizonytalanok a *maga* és az *ön* közötti különbségtételben. Ebből látszik, hogy az észteket egyetemisták inkább az *önt* érzékelik az észteket *teie* megfelelőjeként. A *magá*-hoz bizonytalan a hozzáállásuk, sőt, a kérdőív első részében (1. kérdés) sokan a *maga* megszólítást hivatalosabbnak, finomabbnak és választékosabbnak tartották (4 ember).

Ha összevetjük a 3. és a 4. táblázatot, szembetűnik, hogy a boltban és egyéb hasonló helyeken a kiszolgálók tegeznek az észteket diákokat, viszont ők inkább magázni szokták őket.

Lehetséges, hogy a kérdőív hiányosságai miatt nem derült ki, nekem mégis úgy tűnik, hogy az észteket diákok nem szokták használni az indirekt megszólításokat (Pl. *A tanárnő már olvasta a cikkemet?*) sem a személytelen igés szerkezeteket (*tetszik, szíveskedik*), amelyek idegenek az észtek számára.

Azok a diákok, akik több időt töltöttek Magyarországon, és akik már több éve tanulnak magyarul, jobban ismerik a magyar megszólításokat.

Irodalom

- Allikmets, Kiira 2002: *Võõrkeeleetund: kas kultuuride konflikt või kultuuride dialoog?* – Emakeel ja teised keeled III. Tartu Ülikooli eesti keele (võõrkeelena) õppetooli toimetised I. Tartu.
- Del Medico Imre 2002: *A középosztály magatartásformái. Megszólítás, tegeződés, levelezés egykor.* História. 7.
- Domonkosi Ágnes 2002: *Megszólítások és beszédpartnerre utaló elemek nyelvhasználatunkban.* A Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének kiadványai. 79. Debrecen.
- Guszkova, Antonyina 1981: *A társadalmi kapcsolatteremtés eszközei a mai magyar nyelvben.* Nyelvtudományi értekezések. 106. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Kiss, Jenő 2002: *Társadalom és nyelvhasználat.* Szociolingvisztikai alapgondok. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Trudgill, Peter 1997: *Bevezetés a nyelv és társadalom tanulmányozásába.* Szeged: JGYTF Kiadó.

Hungarian address forms from the Estonian point of view

This paper is about the feature of acquisition the system of Hungarian address forms by Estonian students. Compared to Estonian, the Hungarian system of address forms is more complicated. It consists of more forms, and thus it is not easy to choose a correct one.

11 students of Hungarian, who are all female, native speakers of Estonian, aged from 22 to 26 and have studied Hungarian between 1,5 and 6 years, filled the questionnaire of 11 questions.

The conclusion was, that Estonians use the complicated and multilevelled system of Hungarian address terms in a quite linear way. They know and understand most of Hungarian address terms, but are doubtful in using them (for example the difference between *maga* and *ön*). Also the Estonian students often use more polite address forms than their conversation partners opposite to them. The Estonians probably do not use polite indirect forms (3Sg. forms: *A tanárnő már olvasta a cikkemet?*) nor impersonal constructions (*tetszik, szíveskedik*).